

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE ČLÁNKU:

(katalogizace dle BIBLIOGRAFIE DĚJIN ČESKÝCH ZEMÍ, HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR)

T. G. Masaryk v kraji českých bratří. Prázdniny v Klášterci nad Orlicí roku 1890 a další pobyty v podorlickém regionu (1888-1890) aneb TGM na cestě k české otázce

Milan Scholz

Zdrojový dokument: [ČAS : časopis Masarykova demokratického hnutí Praha : Masarykovo demokratické hnutí, 2023 1210-1648 Roč. 31, č. 142 \(2023\), s. 2-18](#)

Klíčová slova: [filozofové](#); [prázdniny](#); [rekreace](#); [Jednota bratrská](#); [protestantismus](#)

Chronologický údaj: [1888-1890](#)

Systematika: [české země 1848-1914](#); [dějiny zvyků, obřadů, zábavy, pohostinství](#); [filozofie, filozofové](#)

Biografický údaj: [Masaryk, Tomáš Garrigue, 1850-1937](#)

Geografický údaj: [Kláštrec nad Orlicí \(okres Ústí nad Orlicí\)](#); [Ústí nad Orlicí \(okres\)](#); [Podorlicko \(oblast\)](#)

Žánr a forma: studie

T. G. MASARYK V KRAJI ČESKÝCH BRATŘÍ

Prázdniny v Klášterci nad Orlicí roku 1890 a další pobyty v podorlickém regionu (1888–1890) aneb TGM na cestě k české otázce

Zakladatel masarykovského časopisu *Čas*, Masarykův mladší vrstevník a krajan z moravského Slovácka Jan Herben (1857–1936) kdysi napsal, že T. G. Masaryk s rodinou během letních prázdnin většinou unikal daleko od Prahy, nejčastěji na Moravu či na Slovensko. Tento Herbenův postřeh je dosti výstižný, neboť letní prázdniny trávené na čerstvém vzduchu sehrávaly v Masarykově životě vždy významnou úlohu.¹ Přesná je ale i narážka na lokaci Masarykových pobytů. Od Masarykova příchodu do Prahy na podzim roku 1882 až do počátku první světové války roku 1914 (tedy během dlouhého období třiceti dvou let) trávil Masaryk letní prázdniny v Čechách (jimž současníci říkali Království) jen osmkrát.

Zajímavé je, že z těchto osmi prázdninových pobytů v Království mířili Masarykovi hned šestkrát do východních Čech – do dnešního Královéhradeckého a Pardubického kraje a do části kraje Vysočina náležející k Čechám. V letech 1883 a 1884 byl prázdninovým cílem Potštejn při řece Divoké Orlici poblíž Vamberka, roku 1890 Kláštec nad Orlicí pod Orlickými horami²

¹ Herben, J.: *T. G. Masaryk, I.* Praha 1928, s. 218–219.

² Z geografického hlediska se Kláštec nad Orlicí nachází na rozhraní geomorfologických celků Orlické hory a Podorlická pahorkatina, přechod mezi nimi není však pro pozorovatele v terénu patrný. Vzhledem ke skutečnosti, že většina dalších lokalit zmiňovaných v tomto článku náleží k Podorlické pahorkatině a rovněž nadmořská výška Klášterce odpovídá daleko spíše podhůří

(oproti Potštejně asi o dvacet pět kilometrů výše proti proudu téže řeky), roku 1903 Velký Dřevíč na Hronovsku, roku 1904 pak Dobruška, kde tehdy Masarykovi trávili jen druhou část prázdnin. A konečně roku 1906 jižnější lokalita, Krucemburk na Vysočině nedaleko Havlíčkova rodiště Borové, v kraji, jenž Masaryk letmo poznával již v červnu téhož roku ve směru od Pardubic, během cyklistického výletu s tamním redaktorem a politikem Aloisem Hajnem (1870–1953).³ Zbylé dva pobyty v Čechách se pak odehrály v blízkosti Prahy, a to především z důvodu nedostatku času a Masarykovy potřeby být v daném momentu blízko pražskému dění. Roku 1886, když planuly rukopisné boje, tak Masarykovi strávili volné dny v Řevnicích při Berounce jihozápadně od Prahy, v létě 1896 u Nového Jáchymova, 12 kilometrů severozápadně od Berouna.

Masarykovy východočeské prázdninové pobyty často souvisely s přítomností místních evangelických komunit. Do Potštejna se Masarykovi jako čerství Pražané vypravili v letech 1883 a 1884, neboť se jednalo o vyhledávanou prázdninovou destinaci pražských profesorů a intelektuálů a Masaryk se chtěl se svými novými kolegy neformálněji seznámit. Navázal zde však zároveň kontakt s pastorem Eugenem Schmidtem (1844–1914), který podle svědectví Masarykovy dcery Alice výrazně ovlivnil náboženské myšlení jejího otce.⁴ Za letního pobytu ve Velkém Dřevíči na Hronovsku roku 1903 byl zase Masaryk častým hostem na evangelické farnosti v Hronově, kam chodíval za místním erudovaným evangelickým duchovním Josefem Šárou (1843–1923), jenž mu vyprávěl o hronovském regionu, jeho historickém vývoji a náboženské kultuře.⁵ Roku 1906 bydleli poté Masarykovi v Krucemburku v evangelické škole.⁶ V případě prázdninového pobytu pod Orlickými horami roku 1890, kdy Masarykovi našli ubytování v Klášterci nad Orlicí, tomu však bylo trochu jinak. Masaryka do regionu přitahovala nikoliv evangelická přítomnost, nýbrž dávná českobratrská minulost.⁷

---

než horám (hladina řeky pod 500 m n. m., terén obce pod 600 m n. m.), dávám přednost obratu podorlický region, příp. podhůří.

³ Hajn, A.: *Zdroj životních úspěchů*. In: *Českoslovenští evangelici T. G. Masarykovi*. Praha 1930, s. 61; Hajn, A.: *Jak bývalo u Masaryků*. *Hlas revoluce*, roč. III, č. 46, 13. 11. 1947, s. 6.

⁴ Masaryková, A.: *Dětství a mládí. Vzpomínky a myšlenky*. Praha 1994, s. 24. Srov. též příspěvek Eugena Schmidta *Moje první návštěva v Potštýně* a příspěvek Theofila Reichela *Bratrská církev v Potštýně*. In: *Potštýn. Vzpomínky letních hostů a přátel zátiší potštýnského*. Potštýn nad Orlicí 1897, s. 158–165. Dále srov. pojednání o synovi Eugena Schmidta, který byl s Masarykem též v kontaktu, Štěpán, J.: *Walter Eugen Schmidt*. In: *Masarykův sborník*, XI.-XII. Praha 2004, s. 170–181, kde k Eugenu Schmidtovi blíže viz s. 171–172.

⁵ Kulíř, B.: *T. G. Masaryk na Náchodsku. Vzpomínky a obrázky. Od kladského pomezí*, roč. II., č. 6–7, s. 90–91.

⁶ Janáček, J.: *Masarykovi v Krucemburku*. In: *T. G. M. na Vysočině. Masarykovi a Krucemburk. Pamětní tisk k pobytu Tomáše Garrigua Masaryka na Českomoravské vysočině*. Praha – Krucemburk 1996, s. 16.

⁷ Dávám v textu přednost termínu „Žambersko“ před obratem „Žamberecko“, který se též běžně

Prázdniny roku 1890 trávené pod Orlickými horami náleží k méně známým Masarykovým letním pobytům.⁸ A přeci lze vyslovit předpoklad, že právě ony společně s kratšími výlety do regionu Žamberska a Orlického podhůří (podniknutými od podzimu roku 1888 do zmíněného léta roku 1890) sehrály významnou úlohu v Masarykově myšlení. Zvláště pak v jeho uvažování o české otázce, jež se nakonec stalo námětem stejnojmenné knihy z roku 1895. V díle *Česká otázka* vyslovil Masaryk tezi o propojení mezi českou reformací a českým národním obrozením a právě ona se před první světovou válkou stala popudem k rozprůdění sporu o smysl českých dějin. V souvislosti s tím Masaryk rovněž konstatoval, že nejvlastnější jádro českých dějin představuje Jednota bratrská a její učení.⁹ Tedy náboženská skupina, která našla své první útočiště na podorlickém venkově, v Kunvaldu na Žambersku.

V obci Kunvald (od roku 2008 městyse), nacházející se pět kilometrů severně od Žamberku, se zastánci biblického učení v pojetí Petra Chelčického usadili roku 1457, kdy jim k tomu dal svolení tehdejší zemský správce a pozdější český král Jiří z Poděbrad. Lokalita byla vybrána proto, že obec vyhořela a místo bylo částečně vylidněno. Významnou roli sehrála ale i její zapadlá poloha. Na obec mezi kopci nebylo z žádného směru vidět a jinakost českých bratří tak mohla uniknout pozornosti.¹⁰ Při putování podorlickým krajem je zdálo se patrné, že kunvaldské pohorské chaloupky jsou schovány v údolíčku mezi svahy a samotný nenápadný domek Na Sboru, dnes muzeum českých bratří, návštěvník od silnice snadno přehlédne. Až při zaostření oka jej v dnešních dnech prozrazuje neokázalý naoranžovělý kalich v dřevěném štítu na pohled skrovného stavení. A snad právě tyto rysy Masaryka pohnuly k tomu, že v sérii článků *Člověk a příroda* (publikované na pokračování v časopisu *Květy* během roku 1890) napsal: „Krásné kamenné domy italských měst jsou mnohem, mnohem chladnější než naše milé, dřevěné, slaměné chaloupky.“¹¹

---

vyskytuje ve webovém prostředí. „Autoritativnější“ variantu „Žambersko“ užívá z klasické literatury Štech, J.: *Žambersko. Vlastivědný sborník*. Žamberk 1933. V nejnovější době jím mikroregion pojmenovává např. web Českého statistického úřadu, srov. https://www.czso.cz/csu/xe/charakteristika_spravniho_obvodu_zamberk.

⁸ O tom svědčí i fakt, že na webové Mapě TGM zpracovávané Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR nejsou Masarykovy návštěvy Žamberska z let 1888–1890 ani prázdninový pobyt pod Orlickými horami roku 1890 zatím zaneseny (informace platná k datu 4. 3. 2023), viz <http://tg-masaryk.cz/mapa/>.

⁹ Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*. Praha 1947 [1895], s. 208.

¹⁰ K dějinám Kunvaldu srov. rozsáhlou práci Adamec, S.: *Kunvald. Historie obce a osídlení*. Ústí nad Orlicí 2021, která je ale prioritně věnována novějšímu vývoji. Na problematiku českých bratří je více orientována publikace Trejtrar, F. – Hejl, M.: *Kapitoly z dějin městyse Kunvaldu a Jednoty bratrské*. Kunvald 1992. Srov. též <https://www.kunvald.info/historie>; <https://domekna-sboru.e-cirkev.cz/>; <https://www.kunvald.info/domek-na-sboru>.

¹¹ Masaryk, T. G.: *Člověk a příroda. Příspěvky k sociologické mesologii*. In: *Masaryk, T. G.: Slovanské studie a texty z let 1889–1891*. Praha 2007 [1890], s. 202–203. Pozn.: „mesologie“ =

Obr. 1: Zapadlý a nenápadný domek Na Sboru (archiv autora)

Podobný motiv pak Masaryk použil i v *Naší nynější krizi*, publikaci přímo navazující na zmiňovanou *Českou otázku*, kde v samém závěru hovořil o humanismu, jehož ztělesněním byli dle jeho hodnocení právě čeští bratři. Postavil přitom do popředí jako vzor takového člověka, jenž „svůj cit národní živě bude mít zakotvený ve své rodné vísce, ba v své rodné chaloupce, to bude pro jeho cit ten bod, z něhož vypáčí [rozuměj „vydobyde“, „vykřesá“ – pozn. M. S.] ten náš svět český... a tento silný, pravý cit k vlasti má každý, kdo o vlasti a o citech mnoho nemluví“.¹² Masaryk zde tak vlastně spatřoval příklad toho, jak nenápadně a neokázale by mělo vypadat češství a české národní snažení, vnímané jednak ze zorného úhlu věčnosti (*sub specie aeternitatis*), jednak z pohledu lidství překračujícího jakékoliv národní hranice.

Jak tedy probíhalo a jak vypadalo Masarykovo seznamování s podorlickým krajem českých bratří, k němuž docházelo v letech 1888–1890, a zvláště pak letní pobyt Masarykovy rodiny v Klášterci nad Orlicí roku 1890?

Krátké návštěvy v podorlickém regionu (1888–1890): Žambersko a Kunvald

Do podorlického kraje na Žambersko přijel Masaryk poprvé v říjnu roku 1888. Tento krátký dvoudenní pobyt s českobratrskou tradicí regionu nesouvisel, měl však vyústění, které přinejmenším intenzifikovalo Masarykův zájem o

---

nauka o vlivu geografického a přírodního prostředí na člověka a společnost.

¹² Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*, s. 422–423.

podorlické osudy Jednoty bratrské. Masaryka tehdy pozval k návštěvě (vlastně za účelem vzájemného osobního seznámení) místní rodák, proslulý vídeňský chirurg profesor Eduard Albert (1841–1900), po němž dnes nese název pražský Albertov a který ve svém rodném městě často pobýval.¹³ Eduard Albert měl kontakty v nejvyšších kruzích monarchie, intenzivně se zajímal o české politické a společenské dění i o spor o Rukopisy. Byl nakloněn aktivitám skupinky realistů, k jejímž čelným představitelům Masaryk náležel, oceňoval časopis *Čas* a ujal se úlohy zprostředkovatele mezi realisty a staročechy. Počítal přitom s tím, že by realisté do budoucna mohli vystupovat pod staročeskými křídly.¹⁴ Za situace, kdy staročeská politika ztrácela ve srovnání s mladočeskou konkurencí na dynamice, mohli podle Albertova názoru právě realisté přispět k jejímu obrození. Do Žamberku tehdy Masaryk přijel společně se svým realistickým souputníkem Josefem Kaizlem (1854–1901). Předmětem návštěvy byla vedle otázky vstupu realistů do politiky i snaha získat Albertovu podporu pro přeměnu realistické tiskoviny *Čas* (vycházející od roku 1886 jako čtrnáctideník) v týdeník. Profesor Albert v té souvislosti přislíbil finanční pomoc. *Čas* začal s týdenní periodicitou vycházet následujícího roku 1889 a Albert se stal příležitostným pseudonymním přispěvatelem tohoto nového týdeníku i intelektuální revue *Athenaeum*.¹⁵

Albert byl ale rovněž žamberským lokálním patriotem a autorem řady historicky a vlastivědně orientovaných prací o Žambersku a podorlickém kraji. Psal tak například o žamberském rodákovi, vynálezci Prokopu Divišovi (1698–1765), jenž je současníkům znám především jako vynálezce hromosvodu. Tento nový Masarykův známý se však jako lékař nejvíce zajímal o Divišo-

¹³ Albert si v Žamberku na pozemku s výhledem na okolní hory nechal vystavět vilu, kterou užíval od léta roku 1889 a kam jako hosty zval přední představitele českého veřejného a vědeckého života (včetně T. G. Masaryka). Po Albertově smrti dědici vilu prodali a na počátku 20. století bylo v areálu zřízeno první sanatorium pro léčbu tuberkulózy v českých zemích, jež na Albertovu památku dostalo název *Albertinum*.

¹⁴ Ze Žamberku pocházel též realistům blízký fyzik August Seydler (1849–1891), blízký přítel Masaryka a jeho rodiny z 80. let a kolega z pražské univerzity (obě rodiny obývaly byty ve vinohradské vile Osvěta, Masaryk v letech 1884–1888). Je proto otázkou, do jaké míry právě on přispěl k tomu, že realisté vstoupili do Albertova povědomí. K problematice srov. šířeji Kokešová, H.: *Vztahy Eduarda Alberta s realisty*. In: *Na pozvání Masarykova ústavu*, 2, Praha 2005, s. 31–55.

¹⁵ Podle dobových Masarykových záznamů přispěl tehdy Albert na vydávání *Času* částkou 2000 zlatých. Polák, S.: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, II. Praha 2001, s. 185, který vychází z archivního záznamu AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sig. O-4-13-533, k. 533, dále srov. tamtéž, s. 178, 183–184, 380. Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900). Český intelektuál ve Vídni*. Praha 2014, s. 188; Kokešová, H.: *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu a edice korespondence*. Praha 2004, s. 284; *Dopis Albert-Masaryk*, říjen 1888. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročechi*. Praha 2009, s. 74–75, ke kontextu navázání vzájemných vztahů pak i další korespondence tamtéž, s. 57–74.

Obr. 2: Žamberk – pohled ve směru od Klášterce nad Orlicí (archiv autora)

vo zkoumání využití elektřiny pro terapeutické účely. Na základě pramenů pak identifikoval jako Divišovo rodiště Helvíkovice u Žamberku (dnes západní žamberské předměstí).¹⁶ Albert inicioval též vydávání *Pamětí žamberských* (1889–1893) a publikoval různé místopisné a vlastivědné články z regionu.¹⁷ Pro intelektuální kontakty s T. G. Masarykem bylo nicméně podstatné zejména jeho studium osudů Jednoty bratrské v podorlické oblasti, což byla problematika pozdějšímu prvnímu československému prezidentovi velmi blízká.¹⁸

Další setkání měli Masaryk a Albert dohodnuto na období vánočních svátků roku 1888, kdy měl Masaryk do Žamberku přijet znovu. Schůzka se však nakonec uskutečnila v Praze, a to právě kvůli Albertově historickým a vlastivědným badatelským zájmům dotýkajícím se dějin rodného kraje. Albert si tehdy v Praze dohodl konzultaci s profesorem Augustem Sedláčkem (1843–1926), odborníkem v oboru historického místopisu a znalcem českých hradů, a hledal v muzeu archivní prameny k dějinám Žamberku.¹⁹ Masarykovy

¹⁶ Články o Divišovi publikoval Albert v *Osvětě*, Českém časopisu historickém i ve vídeňské *Wiener medizinische Presse*. Roku 1898 je pak u příležitosti dvoustého výročí Divišova narození shrnul v knížce s titulem *Prokop Diviš věnované městu Žamberku*.

¹⁷ Reprint knihy Albert, E. – Chotovský, K.: *Paměti žamberské*. Brno 2012 [1899]. K místním dějinám pak Albert publikoval články *Jak se Žamberským vedlo za války třicetileté, Tvrz ve Slatině u Žamberka* či separátní spis *Primátorové žamberští*.

¹⁸ K problematice publikoval články Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Žamberce*. Časopis Musea Království českého, 64, 1890, s. 147; Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Kunwaldě*. Časopis Musea Království českého, 65, 1891, s. 209–214.

¹⁹ *Dopisy Albert-Masaryk*, 18. a 19. 12. 1888. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 89, 90; Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 183, 383.

korespondenční i osobní kontakty s Eduardem Albertem pokračovaly v následujících dvou letech a byly poměrně intenzivní. Kromě setkání uskutečněných v Praze přijel Masaryk za Albertem do Žamberku roku 1889 i 1890, v obou případech v pozdním jaru na Svatodušní svátky. V červnu 1889 přicestoval společně s Josefem Kaizlem a zval i svého dalšího realistického souputníka Karla Kramáře (1860–1937), ten však nedorazil. Na návštěvě u Alberta v Žamberku se tehdy zřejmě sešel širší okruh českých intelektuálů (jak bývalo Albertovým zvykem). Doložena je například přítomnost filologa a jazykovědce Jana Gebauera (1838–1907), klíčové postavy v odborné argumentaci proti pravosti Rukopisů.²⁰ Kaizl se tehdy v Žamberku zastavil jen krátce a možná se i s Masarykem minul (jak naznačuje následný Masarykův dopis Kramářovi), Masaryk však zůstal na Žambersku týden – dle vlastního vyjádření byl utrápen společenským životem a chtěl strávit pár dní mimo pražský ruch.²¹

Právě během jara roku 1889 uskutečnil Eduard Albert společně s Masarykem a spisovatelem Jaroslavem Vrchlickým (1853–1912) výpravu po podorlickém kraji, při níž společně stopovali českobratrskou tradici a navštívili Kunvald, dávné útočiště Jednoty bratrské. Asi kilometr za obcí, v lokalitě mezi silnicí z Kunvaldu do Klášterce nad Orlicí a tzv. Předním dolem, se této trojici českých intelektuálů podařilo na základě topografických pramenů identifikovat tehdy již vyschlý potůček zvaný Jordán a studánku zasypanou ve 40. letech 19. století, z níž stružka zřejmě kdysi vyvěrala. Jednalo se o místo, které sehrávalo významnou úlohu v biblické imaginaci českých bratří a kde Jednota bratrská po vzoru Jana Křtitele a předovýchodní řeky Jordán křtila své stoupence. Dnes je lokalita Jordán zastavením na naučné stezce „Po stopách jednoty bratrské“. Původní genius loci, narušený ostatně již v dobách Masarykovy návštěvy, utrpěl další ránu v 70. letech 20. století v souvislosti s meliorací okolních polí. Nově bylo místo upraveno roku 1992 a do současné podoby poté roku 2017. Objevení lokality ze strany Alberta, Masaryka a Vrchlického zde dnes připomíná pamětní cedule. Jordán našich dnů je skupinou stromů tvořících malý nenápadný hájek uprostřed rozlehlých polností. Turisticky je

²⁰ *Dopis Masaryk-Kramář*, 2. 6. 1889. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005, s. 89, srov. tam i pozn. 1; Kaizl, J.: *Z mého života*, II. Praha 1911, s. 543. Gebauerovu přítomnost dovozuje na základě dopisu E. Albert – J. Černý z 22. 6. 1889 Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900)*, s. 200.

²¹ *Dopis Masaryk-Kramář*, 19. 6. 1889. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 91; *Dopis Georg Albert [syn Eduarda Alberta] – T. G. Masaryk*, 5. 6. 1889, AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-I-15, k. 689, v kontextu k tomuto synovi Eduarda Alberta srov. též Kokešová, H.: *Po stopách jednoho dopisu*. In: Doubek, V. – Hájková, D. (eds.): *Život plný neklidu. Sborník k devadesátinám historika Jaroslava Opata*. Praha 2014, s. 201–204 (tj. edice a překlad dopisu Georga Alberta T. G. Masarykovi z 14. 2. 1926, kde Georg Albert v závěru vzpomíná na dávné osobní setkání s Masarykem, Kaizlem a Kramářem v Žamberku).

místo jen skrovně navštěvované, alespoň tak se mi zdá, soudě podle bujné ne-sešlapané červnové trávy, kontrastující v době mé návštěvy s okolními čerstvě posečenými seny na okolních polích, jež valníky chvatně odvážely do přístřeší v očekávání medardovských dešťů.²²

*Obr. 3: Lokalita Jordán s pamětní cedulí, kde mj. stojí:
„Potvrdit pravost místa, kde studánka měla být, se roku 1889 vypravili do Kunvaldu
T. G. Masaryk, J. Vrchlický a žamberský rodák dr. E. Albert.“ (archiv autora)*

Od následujícího roku 1890 se pozice realistů a staročechů vzdalovaly, především v souvislosti s tzv. punktacemi, respektive jedním z jejich bodů, plánem česko-německého jazykového uspořádání v českých zemích, jež staročeši akceptovali. Tento plán němčinu v německojazyčných oblastech upřednostňoval více než češtinu v těch českojazyčných. Svěbytní realisté proto pozvolna mířili k budoucí symbióze s mladočechy (byť v Masarykově případě problematické a jen velmi dočasné). Vztahy s Eduardem Albertem tím začaly ochladat. Přesto Albert Masaryka (společně s dalšími představiteli českého

---

²² Viz Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Kunwaldě*. Časopis Musea Království českého, 65, 1891, s. 209–214, kde Albert popsal výsledky svých kunvaldských bádání. Ve zmíněném článku Albert též např. identifikoval domek čp. 238 v Kunvaldu jako lokalitu někdejšího bratrského sboru (následně tzv. staré školy). Zmínka o společné výpravě s Masarykem a Vrchlickým na s. 214 se však jmenovitě dotýká jen objevení Jordánu. Z Albertova podání zároveň není jednoznačně zřejmé, zda se termín výpravy do Kunvaldu kryl se zmíněnou Masarykovou návštěvou v Žamberku o Svatodušních svátcích, nebo se jednalo o jiný časový bod během jarních měsíců roku 1889. K dnešní situaci lokality Jordán srov. zvl. <https://www.turistika.cz/mista/jordan/detail>; <https://www.kunvald.info/naucne-stezky>; <https://www.kunvald.info/zajimavosti/jordan>.

veřejného života blízkými realistům) pozval opět na Svatodušní svátky do Žamberku. Přijeli Masarykův realistický kolega Josef Kaizl, historik Jaroslav Goll (1846–1929), spisovatel Antonín Zeman (alias Antal Stašek, 1843–1931) a nakonec zřejmě i spisovatel Jaroslav Vrchlický, který měl s okruhem okolo časopisu *Čas* komplikované vztahy, neboť ten se kriticky vymezoval vůči jeho tvorbě. Masaryk kvitoval, že Albert na realisty přes rostoucí názorové rozdíly nezanevřel. V Žamberku tehdy Masaryk pobýval od pátku 23. do úterý 27. května.²³

Kam na prázdniny? Volba prázdninové lokality roku 1890

Skutečnost, že Masarykovi právě roku 1890 přijeli do podhůří Orlických hor na prázdniny, však nesouvisela s politikou ani s Eduardem Albertem. Rodina měla vícero důvodů, proč toho roku vynechala svůj v posledních letech obvyklý letní pobyt ve slovenské Bystrici u Martina a zvolila si Klášterec nad Orlicí osm kilometrů severovýchodně od Žamberku a pět kilometrů východně od Kunvaldu, táhlou pohorskou ves lemující tok Divoké Orlice, k němuž nepřilehlé domy jakoby stékají z okolních svahů. Nejvýznamnější příčina byla přitom velmi smutná. Druhého března 1890 se Masarykovým narodila dcera Eleonor, jejich čtvrtý potomek, která od samého počátku churavěla. Zkraje léta se její zdravotní stav jevil jako velmi špatný a 18. července malá dcerka zemřela.²⁴ Jednalo se zajisté o situaci velmi zarmucující. Smrt některého z potomků v nejtěplejším věku představovala však událost, která v 19. století stále ještě potkávala velkou část rodin. I proto ji rodiče psychicky snášeli nesrovnatelně lépe než dnes.

Dalším důvodem, proč Masarykovi onoho roku necestovali na podstatně vzdálenější Slovensko, byl i fakt, že tehdy měnili své pražské bydliště – stěhovali se z Nového Města na Malou Stranu. Ze Slovenska by byly zájízdky do Prahy podstatně komplikovanější. Z poštovních razítek a údajů na Masarykově dobové korespondenci je zřejmé, že Masaryk během prázdnin trávených v Klášterci nad Orlicí minimálně jednou zajel do Prahy (ve dnech 7.–8. srpna) a lze oprávněně předpokládat, že tomu tak bylo právě kvůli nutnému zařizování ohledně změny bydliště. V dopisu svému realistickému souputníkovi Josefu Kaizlovi tak 7. srpna napsal: „Stěhuji se a mimo to mám koncept [rozuměj „program“ – pozn. M. S.] jaksi potrhaný.“²⁵

²³ *Dopis Masaryk-Albert*, 21. 5. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 182; tam rovněž pozn. 5 na s. 183, která cituje Masarykův záznam z AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221. Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900)*, s. 213. Žamberské setkání v květnu 1889 bylo patrně pokusem sladit postup realistů a reformní skupiny ve staročeské straně (tzv. škarlovci).

²⁴ Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 237–238.

²⁵ *Masaryk-Kaizl*, 7. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*. Praha 2011,

Změna bydliště neznamenal v životě Masarykových nikterak zvláštní záležitost. Během období mezi příchodem do Prahy roku 1882 a propuknutím první světové války v roce 1914 vystřídali Masarykovi celkem devět pražských adres. V souvislosti se stěhováním roku 1890 je však třeba učinit poznámku, která se dotýká Masarykova niterného vztahu k „čerstvému vzduchu“, ba i k venkovu jako takovému. Právě výměna adresy roku 1890 byla totiž symptomatická tím, že rodina definitivně přesídlila z pravého vltavského břehu pražských měst (kde žila v letech 1884–1890) na levý břeh malostranský.²⁶ Zatímco pravobřežní Prahu vnímal Masaryk jako „město“, tehdejší Malá Strana a Hradčany (kde našel i všechna další bydliště pro svou rodinu) mu byly daleko spíše poklidnou, napůl venkovskou lokalitou, skrze níž tehdejší Praha v západním směru rychle doznívala.²⁷ Zmíněný fakt usnadňuje pochopit, proč Masaryk tak vřele přistupoval k dříve jmenovaným „českým chaloupkám“, ať již těm podorlickým z Kunvaldu či Klášterce, nebo těm, jež znal z rodného Slovácka svého mládí.

Letní prázdninový pobyt v Klášterci nad Orlicí (1890)

Na prázdniny do Klášterce nad Orlicí Masarykovi přijeli někdy mezi 21. a 26. červencem 1890.²⁸ Když v poslední červencové dekádě odjížděli z Prahy, napsal Kaizl Kramářovi, že Masaryk klid a fyzický odpočinek na venkově už velmi potřeboval, neboť působil schlíplým dojmem.²⁹ Zdrojem poznatků o Masarykově pobytu v Klášterci nad Orlicí a okolí je zejména vzpomínka publikovaná v říjnu 1937 vzdělaným kláštereckým rolníkem Josefem Dolečkem (1884–1948), jehož otec s Masarykem během tohoto letního pobytu často rybařil v Divoké Orlici a vedl s ním četné intelektuálně a politicky laděné rozmluvy. Vzpomínka je to zjevně do značné míry nepřímá, zprostředkovaná Dolečkovým otcem, který se s Masarykem během prázdninového pobytu

---

s. 87–88. Pražské poštovní razítko má pak také následný dopis Masaryk-Kaizl, 8. 8. 1890. In: Tamtéž, s. 90.

²⁶ K výčtu pražských bydlišť a jejich popisu srov. detailně Tichý, J.: *Deset pražských bytů rodiny Masarykových*. Praha 2006, ke stěhování roku 1890 především s. 58, 63.

²⁷ Právě v tomto duchu psal Masaryk svému příteli (posluchači Masarykových přednášek z vídeňského období), opavskému psychiatrovi Ernstu Boeckovi (1857–1924). Uvedl přitom, že do města chodí jen přednášet, jinak se mu vyhýbá [městem minul pravobřežní Prahu]. *Dopis Masaryk-Boeck*, 24. 9. 1897, cit. dle Polák, S.: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, III. Praha 2004, s. 372.

²⁸ 21. července Masaryk o svém plánovaném odjezdu do východních Čech zpravil Kramáře, Kaizl poté 26. července Kramáře informoval, že Masaryk na prázdniny odjel předchozí týden. Dopis Masaryk-Kramář, 21. 7. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 104; Dopis Kaizl-Kramář, 26. 7. 1890. In: Kaizl, J.: *Z mého života*, II., s. 596. Druhá polovina července byla obvyklým termínem pro odjezd na prázdniny, trvající v případě Masarykových obvykle do poloviny září.

²⁹ *Dopis Kaizl-Kramář*, 26. 7. 1890. In: Kaizl, J.: *Z mého života*, II., s. 596.

v Klášterci sprátelil – samotnému autorovi bylo roku 1890 pouhých šest let.³⁰ Autor vzpomínky Josef Doleček byl přitom (podobně jako jeho otec) nanejvýš charakteristickým představitelem autentického sociálního typu českých pohorských písmáků, nadaných samouků z prostých venkovských poměrů. Na svých pozemcích zaváděl moderní agronomické postupy a inspiroval řadu místních rolníků, kteří k němu přicházeli pro radu. Zapojoval se aktivně do politického života, byl devět let starostou a též agrárnickým poslancem. Stal se rovněž členem syndikátu novinářů, autorem řady článků a vydal také básnickou sbírku.³¹

Ubytování našli Masarykovi v hostinci U Holendů (dnes U Mostu), a to v malém pokojíku tohoto patrového stavení. Hostinec představoval tehdy dle Dolečkova podání jedinou větší a výstavnější budovu v obci, tvořené jinak výhradně „malými bídnými chaloupkami a dřevěnými statečky s malými okénky, povětšinou jen s jednou místností“. Pod okny pokojíku, kde Masarykovi bydleli, byla na návrh spisovatele a čestného občana Klášterce nad Orlicí Jaroše Gammy (1867–1948) roku 1935 umístěna pamětní deska. Ta na domě visí dodnes, není však příliš zřetelná, neboť je umístěna vysoko nad zemí v úrovni prvního patra a neseznámený kolemjdoucí ji tak patrně přejde bez povšimnutí.

Obr. 4: Ubytovací hostinec v Klášterci nad Orlicí, kde Masarykovi o prázdninách 1890 bydleli (archiv autora)

³⁰ Doleček, J.: *Ze vzpomínek na prázdninový pobyt T. G. Masaryka r. 1890 v Klášterci n. Orlicí. Československý zemědělec*, XIX, 15. 10. 1937, s. 330. Odtud je bez dalších odkazů čerpáno i v následujícím textu.

³¹ K postavě Josefa Dolečka viz <https://www.klasterecnadorlici.cz/osobnosti>.

Dnešní Klášterec má již tvářnost docela jinou, než jak jej pro dobu Masarykova pobytu vylíčil Doleček. Dřevěné chaloupky s malými okénky rozhodně nejsou jeho rozpoznávacím rysem, jednoznačně převládají bytelná zděná stavení. Klášterecký občan nechť mi v mém konstatování jako pouhému návštěvníkovi promine mou případnou nepřesnost, nabytou takříkajíc panoramatickým pohledem z ptačí perspektivy. Přiznávám, že jsem do Klášterce přijížděl s představou získanou četbou Dolečkova článku a ve struktuře obce asi mírně romanticky očekával pozůstatky oněch dřevěných statečků. Trochu ke své lítosti jsem na ně nenarazil – je si nicméně třeba uvědomit, že bývaly spíše východiskem z nouze v chudém pohorském kraji než jakoukoliv výhrou pro jejich tehdejší obyvatele. Prostředí obce je však bezesporu neméně malebné než v časech Masarykova prázdninového pobytu. Od budovy, kde Masaryk s rodinou v létě 1890 bydlel, se naskýtá krásný pohled přes říčku překlenu tou mostem směrem ke gotickému kostelíku Nejsvětější Trojice. V souvislosti s prvním československým prezidentem je třeba též zmínit, že se v obci nachází Masarykova základní škola.³²

Obr. 5: Masarykova základní škola v Klášterci nad Orlicí (archiv autora)

³² K dějinám obce viz Skalická, J.: *Klášterec nad Orlicí – jeho vznik a nejstarší historie*. Vlastivědné listy Pardubického kraje, 4/2010, s. 22-23, dostupné online http://www.kraj.kppardubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Klasterec_nad_Orlici_%96_jeho_vznik_a_nejstarsi_historie. Dále srov. dokument Historie obce dostupný z webu obce, <https://www.klasterecnadorlici.cz/file.php?nid=892&oid=7860616>. Ke klášterecké škole srov. Skalická, J.: *Klášterec nad Orlicí - kdy a jak v Klášterci škola a školství začalo*. Vlastivědné listy Pardubického kraje, 3/2011, dostupné

Dolečkova poeticky laděná vzpomínka na Masarykův letní pobyt pod Orlickými horami je líčena neskrývanou optikou místního rodáka a lokálního patriota. V tom je jistě značně subjektivní. Obsahuje však zároveň historicky zajímavé postřehy, jež je třeba blíže zmínit. Motivy, proč si Masaryk pro letní pobyt zvolil právě Klášterec nad Orlicí a podorlický kraj, spojoval Doleček jednoznačně s českobratrskou minulostí regionu, přičemž se odkazoval na Masarykova vyjádření z rozhovorů s místními písmáky. Těm tehdy Masaryk řekl, že přijel na podorlický venkov „poznávat a studovat duši prostého horského, kdysi českobratrského lidu“, a právě v tomto duchu se zajímal o proslulou písmáckou tradici místních sedláků a chalupníků, mezi nimiž našel řadu pozoruhodných čtenářů. Vedle aktivní relaxace v přírodě to byl podle Dolečka právě výše zmíněný důvod, proč Masaryk strávil prázdniny „zde v těsné blízkosti památné kolébky českobratrské, Kunvaldu, v centru kdysi českobratrského kraje, vzdáleného všeho ruchu světského, [kraje] bohatého na historii, kde každý kámen zříceninami svých četných hradů... mluví zkazkami dávné naší minulosti“.

Přes počáteční nedůvěru místních způsobenou jeho městským původem se Masaryk s některými zdejšími písmáky blíže poznal a spřátelil, zvláště při rybolovu. Vedle Dolečkova otce k nim náležel i vzdělaný krejčí František Rous, jenž se stal předlohou pro postavu písmáka Jiráka v díle spisovatele Rudolfa Medka (1890–1940) *Ohnivý drak* (1921). Dalším příkladem byl tehdy ještě velmi mladý rolník z Líšnice (od Klášterce po proudu řeky směrem k Žamberku pod dnešní vodní nádrží Pastviny) Josef Kepřta (1872–1951), který se posléze stal vůdcem rodícího se agrárního politického hnutí na Žambersku. Kepřta byl činovníkem regionální politiky a veřejného života (jednatel Hospodářsko-čtenářské besedy, člen obecního zastupitelstva, obecní rady i okresního zastupitelstva v Žamberku) a nakonec i zemským poslancem za agrární stranu (1911–1913) za obvod venkovských obcí okresů Žamberk a Ústí nad Orlicí. Podle Dolečkova podání vstoupil Kepřta do života Masarykových i mnohem později, během první světové války, kdy hospodařil na dvoře ve Spáleném Poříčí na Plzeňsku a v nelehkých válečných dobách finančně podporoval Masarykovu ženu Charlottu a dceru Alici.³³

Již zmiňovanému rybaření se Masaryk během pobytu v Klášterci nad Orlicí věnoval velmi často, Dolečkovými slovy „potuloval se celé dny... po březích řeky... a nad zátokami a lesními tůňemi prostál celé hodiny“. Divoká Orlice byla v tomto úseku svého toku proslulá jako řeka s neobyčejným množ-

---

online http://www.kraj.kppardubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Klasterec_nad_Orlici_-_Kdy_a_jak_v_Klasterci_skola_a_skolstvi_zacalo.

³³ K Josefu Kepřtovi srov. <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/1469-josef-kepřta-1872>; *Orlické noviny*, 15. 3. 2002, s. 7.

stvím pstruhů. Tuto říčku, vinoucí se od severu k jihu celým Kláštercem, měl Masaryk ostatně přímo pod okny ubytovacího hostince. Na nádherné a četné pstruhy vyskytující se v Divoké Orlici poukázal kdysi již jezuita Bohuslav Balbín (1621–1688), který v osmnáctém století obracel místní bratrské obyvatelstvo na katolicismus – v jeho době byly ryby údajně hlavním zdrojem obživy tamního horského obyvatelstva. Právě z Balbínových textů měl Masaryk zřejmě informaci o místních poměrech výborných pro rybaření.

Obr. 6: Výhled od oken ubytovacího hostince přes řeku (archiv autora)

Masaryk během svého letního pobytu v Klášterci nad Orlicí hojně navštěvoval okolní region. V pramenech zaznamenané cesty mířily do měst Žamberku a Letohradu a okolních vsí Líšnice a Pastviny, obcí po proudu řeky směrem k Žamberku, kde žili jeho místní přátelé.³⁴ Velmi pravděpodobné jsou návštěvy ve vzpomínaném dávném útočišti českých bratří v Kunvaldu i další turistické putování po okolí – to lze vyvozovat z poznatků o jiných Masarykových letních prázdninových pobytech i o Masarykově životním stylu obecně, jež ukazují, že Masaryk byl vždy náruživým turistou, dychtivým po poznávání širšího i vzdálenějšího prostředí. Z korespondence s Karlem Kramářem víme, že Masaryk měl rovněž v úmyslu navštívit Potštejn, letovisko vyhledávané pražskými intelektuály, kde Masarykovi strávili dvoje prázdniny v letech 1883 a 1884.³⁵ Kramář jej dopisem z 18. srpna informoval, že na prázdninách v Pot-

³⁴ Srov. lokality zmiňované v dopisu Masaryk-Kaizl, 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 98.

³⁵ K dobovému letovisku Potštejn srov. blíže Kokešová, H.: *Návštěvy univerzitních profesorů v*

šteině je varšavský profesor slavistiky ruské národnosti Konstantin Jakovlevič Grot (1853–1934), s nímž se Masaryk roku 1887 při cestě směřující do Ruska setkal v polském hlavním městě. Dvacátého druhého srpna však Masaryk Kramářovi odpověděl, že Grot už z Potštejna odjel a tudíž se s ním neviděl – není přitom zřejmé, zda se Masaryk o Grotově odjezdu dozvěděl přímo na místě (tedy v Potštejně) nebo korespondenčně či jinou zprávou.³⁶

S žamberským rodákem Eduardem Albertem, který stál u prvních Masarykových výprav do kdysi českobratrského podorlického kraje, se Masaryk během prázdnin nejspíše příliš nevidal. Do Žamberku dorazil se svou rodinou za Albertem možná v poslední srpnové dekádě – 22. srpna psal Kramářovi, že právě jedou učinit u profesora poprvé oficiální návštěvu. Prokazatelně byl pak Masaryk u Alberta 2. září, krátce před návratem z letního venkovského pobytu do Prahy. Vztahy s Albertem však tehdy doznívaly a oba muži se názorově dále vzdalovali. Masaryk si stěžoval, že Albert smýšlí čím dál více staročesky a mívá se s představami realistů, což v dopisech z prázdnin často opakoval svým realistickým souputníkům Kramářovi a Kaizlovi. A dokonce přitom uvedl, že Albertova blízkost je mu zde ve východních Čechách nemilá.³⁷

Co se týče intelektuální činnosti, věnoval se Masaryk během prázdnin zejména otázce zdokonalení a reorganizace realistické tiskoviny *Čas*.³⁸ Z názorů místního obyvatelstva vytušil nespokojenost s dobovou českou politikou, jmenovitě s grégrovským mladočeštvím, a vyvodil z nich touhu po třetí straně vedle staročechů a mladočechů, jež by byla jakýmsi sjednocením obou politických principů. Toto zjištění utvrdilo Masaryka v přesvědčení, že by on a jeho realističtí souputníci měli ve svém vystupování a projevech „podškrtovat realism“, neboť „ted’ už přece každý k němu může se znáti bez obavy“.³⁹ Po-

---

Potštejně. In: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*. Praha 2008, s. 156–166; Kokešová, H.: *Klimatické lázně v Potštejně a sportovní vyžití letních hostů*. In: Blümllová, D. - Kubát, P. a kol.: *Čas zdravého ducha v zdravém těle*. České Budějovice 2009, s. 354–368.

³⁶ *Dopis Kramář-Masaryk*, 18. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 183; *Dopis Masaryk-Kramář*, 22. 8. 1890. In: *Tamtéž*, s. 185. Grot trávil v Potštejně prázdniny vícekrát a napsal o nich stat’ Na beregach Dikoj Orlicy, kterou uveřejnil roku 1891.

³⁷ *Dopisy Masaryk-Kaizl*, 7. 8. a 14. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 87–88, 94; *Dopis Masaryk-Kramář*, 22. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 185, srov. dále *tamtéž*, pozn. 9 na s. 186 na zákl. Městského muzeum Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice E. Alberta, se zápisem z 2. září 1890 (zda se uskutečnilo setkání v Žamberku 22. 8. není jednoznačné).

³⁸ Tento úmysl deklaroval před odjezdem na prázdniny v dopisu Karlu Kramářovi, *Dopis Masaryk-Kramář*, 21. července 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 179. Že se otázkou skutečně zabýval ukazuje dopis odeslaný z Prahy po návratu z prázdnin, *Dopis Masaryk-Kramář*, 7. 9. 1890. In: *Tamtéž*, s. 188.

³⁹ *Dopis Masaryk-Kaizl*, 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 98: „Pozoruji tu okolí bedlivě – nejen Žamberk, ale i Kyšperk [Letohrad – pozn. M. S.] a okolní vesnice – nikde není mladočešství specificky grégrovské, ale nespokojenost a přání po III. straně

chybnosti o politickém angažmá realistů v rámci mladočeské strany, k němuž tato skupinka během roku 1890 směřovala, tak na základě hmatatelné zkušenosti z konkrétního českého regionu bobtnaly ještě dříve, než se Masaryk roku 1891 na dva roky stal mladočeským poslancem vídeňské Říšské rady i českého Zemského sněmu. Věstily, že Masaryk skutečným mladočechem nikdy nebude.

Podle původního plánu zamýšleli Masarykovi setrvat v Klášteřci nad Orlicí alespoň do poloviny září, jak bylo u jejich prázdninových pobytů zvykem a jak to Masaryk před odjezdem na prázdniny avizoval Karlu Kramářovi. Již 14. srpna ale Masaryk Kaizlovi psal, že na prázdninách zůstane jen do konce měsíce a 22. srpna poté Kramářovi oznamoval, že se do Prahy vrátí 3. září. Toto datum návratu poté 1. září v dopisu potvrdil i Kaizlovi. Důvodem bylo zřejmě nepříznivé a extrémně deštivé počasí. Třetího září se tak Masarykovi vraceli z prázdnin právě v době, kdy Prahu zasáhla jedna z největších vltavských povodní 19. století, která zatopila Staré Město a protrhla několik pilířů Karlova mostu.⁴⁰

Závěrem: Kraj českých bratří, české regiony a česká otázka

Klášteřecký rolník Josef Doleček ve své vzpomínce na Masarykův prázdninový pobyt v kraji českých bratří s jistou dávkou smutku konstatoval: „Nevrátil se sem již nikdy víc, ač svým osobním přátelům sliboval každým rokem, že sem opět zavítá.“⁴¹ Dolečkova vzpomínka nicméně zároveň zřetelně naznačuje, že s některými z místních písmáků (právě je Doleček zjevně mínil „osobními přáteli“) byl Masaryk i později alespoň v určité formě kontaktu. Právě v kontextu Masarykova letního pobytu v dávném kraji českých bratří je třeba zdůraznit, že drobný, avšak vzdělaný venkovský člověk, disponující vedle nabytého školního vzdělání i rozsáhlými poznatky samouka, občan s jinak prostým povoláním, představoval onen ideál českého člověka, o němž se Masaryk později zmiňoval v samém závěru *Naší nynější krize*.⁴² Do jaké míry byli inspirací právě písmáci, venkovští intelektuálové z kraje pod Orlickými horami, je pochopitelně otázkou pro rozsáhlejší diskusi a vlastně i pro další historický výzkum. Zde postačuje setrvat u konstatování, že styky s drobnou

---

= sjednocení obou stran.“

⁴⁰ Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 241, 415. Dopisy Masaryk-Kramář, 21. 7. 1890 a 22. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 179, 185; *Dopisy Masaryk-Kaizl*, 14. 8. a 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 94, 98.

⁴¹ Doleček v závěru stručně zmiňuje, že Masaryk jako prezident při cestě po východních Čechách krátce navštívil Žamberk a též obec Rybná nad Zdobnicí osm kilometrů západně od tohoto města, kde se setkal s pokrokovým katolickým knězem a národním buditelem Janem Selicharem (1858–1941).

⁴² Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*. Praha 1947 [1895], s. 422–423.

regionální inteligenci ztělesňovaly velmi podstatnou součást Masarykových prázdninových pobytů, a to nejen roku 1890.

Na konci 19. století nabývaly přitom v Masarykově životě intenzivně na významu přednáškové výjezdy do českých a moravských měst (zpravidla víkendové), určené lokální inteligenci. Jejich obsah býval někdy vzdělávací, jindy se dotýkal aktuálního politického a společenského dění. Tyto regionální přednášky Masaryk často pojil s turistickým i hlubším odborným poznáváním našich regionů. I když byly Masarykovy regionální přednášky podstatně čtenější až na samém přelomu století, první z těchto Masarykových vystoupení se konalo právě na konci onoho roku 1890, kdy byl Masaryk na prázdninách v Klášterci nad Orlicí. Jeho dějištěm se stal polabský Kolín.⁴³ Velmi zajímavé je v té souvislosti konstatování, k němuž dospěl biolog a filosof Emanuel Rádl (1873–1942), jenž za svých studentských let Masaryka poznal jako vysokoškolského vyučujícího. Podle jeho názoru si Masaryk v dekadách před první světovou válkou zajistil daleko větší respekt a vliv těmito svými přednáškami pro veřejnost než výukou na univerzitě. Právě během veřejných přednášek mluvil svobodně a velmi kriticky a získával si skutečné žáky, které měl na univerzitě často jen nominálně.⁴⁴ Masaryk je tak v nemalé míře součástí našich regionálních i lokálních dějin, skrze něž též sám často dospíval k české otázce a k celonárodnímu programu. To je aspekt, na který bychom určitě neměli zapomínat. Masarykovy pobyty v kraji českých bratří z let 1888–1890 a zvláště prázdninový pobyt roku 1890 v Klášterci nad Orlicí jsou toho dokladem.

MILAN SCHOLZ

⁴³ O tomto vystoupení konaném 28. 12. 1890 informoval Čas, V, 1891, č. 1, 3. 1. 1891, s. 11–12, přetisk části Masarykova projevu viz Masaryk, T. G.: *Úpadek strany staročeské*. Čas, V, č. 1, 3. 1. 1891, s. 6–8.

⁴⁴ Rádl, E.: *Masaryk universitní pedagog*. In: *Masarykiv sborník*, V. Praha 1932, s. 433.